

İnsan plan yapar. Takdir ise Allah'ın ezeli ve ebedi planıdır. İnsan boyu mislince plan yapar, Allah'ın dediği olur.

Hemen bütün insan bilgisi, sözü, siyaseti, bilimi, ahlakı,, hakikatin ne olduğunu bilemediğimiz yerde eksik planlar olarak kalır.

Hakikati bildiğini söyleyense, gerçekte ona yaklaşmak için bir plan yapmış, bu eksik plana *hakikat* muamelesi yapmaktadır.

Din için de, bilim için de, diğer tüm yaklaşımlar için de bunu belirtebiliriz; bilim hakikati anlamak için bir plandır, dini yaklaşım ise başka bir plandır, tasavvufun veya diğer dinlerin anlattığı bazı yollar ise başka planlardır. *Gizli şirk* bu planlara hakikat muamelesi yapmak, güneşi gösteren parmağın parlamasını beklemektir.

Herkesin hakikatle doğrudan muhatap olabileceğini söylemek de bir plandır. Belki bu güne kadar hakikati gördüğünü iddia edenler, sadece bir kısmını, belki de yanıltıcı bir kısmını görmüşlerdir. Bizim bunu söylememiz de bir plandır. Belki de hakikati gördüğünü iddia edenler onu görmüştür.

Plan her zaman eksiktir. Hikmet insanın bunu keşfetmesinde yatar, ancak başka bir hikmet de insanların bir plan sahibi olmasının tab'an şart olduğudur. *Hakikati bilemeyiz* deyip intihar etmek de başka bir plandır. İnsan plan yapmaktan kurtulamaz. Özgürlüğüne zincirlerini keşfettiğinde ulaşabilir.

Falanca partinin ülke için daha iyi olduğunu söylemek bir plandır. Akabinde ne çıkacağını, neler olacağını bilmiyoruz. Güçlenip savaşa girmek mi iyidir? Zayıf kalıp barış içinde yaşamak mı? Güçlenip kibirden çürümek mi iyidir? Zayıf kalıp kötülerin oyuncağı olmak mı? Güçlenip hakikati yaymak mı iyidir? Zayıf kalıp hakikati derinlere işlemek mi?

Bunların hepsi iyidir. Takdir Allah'ın olduğuna göre akıbeti de hayır olacaktır.

O sebeple planlar üzerinde kavga etmenin büyük çekiciliği yok. Ancak bu plan yapmamak, bir fikri olmamak, sorumluluğu Allah'a yüklemek değil. Tecrübi olarak biliyoruz ki tercih hakkımız var, bunu bilimsel veya dini olarak açıklayamıyor olsak da, yani *zihnim nasıl hem deterministik kimyevi ve fiziksel süreçlere bağlı çalışabilir ve aynı zamanda irade üretebilir* ile *nasıl oluyor da her şeyin takdiri Allah'tan olurken benim de iradem olabiliyor* sorularını vazihen cevaplayamıyorsak da, biliyoruz ki irade mevcut ve etkisini hayatımızda görüyoruz.

Bu iradelerin toplamının ise hakikate dair bir emaneti taşımakla emrolunmuş insanoğlunun aktığı yönü tayin ettiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar topallardan oluşan bir ordunun, ayağı sağlam bir adamı yakalamasının mümkün olmayışı gibi, eksik iradelerin toplamı, hakikatin kendisi yapmasa da (yani *Vox Populi Vox Dei* değilse de), bizim bu iradelerin çerçevesinde yaşayan *ümme*tlerin hakikati kısmen taşıyan, yaşayan topluluklar olduğunu ve bir vazife uğruna yaratıldığını söyleyebiliriz. Kimsenin görmediği derinleklere parmaktan ufak bir balığın *vazifesi* olduğu gibi, bu ümmetler içindeki herkesin bir vazifesi vardır: Plan yapar ve uğruna çalışır çabalar. Çoğu yaptığı planın kendisi için

tek mümkün plan olduğunu düşünür, ona hakikat muamelesi yapar ama yaptığı planın gerçek neticelerini asla bilmez. Bunu bilen Allah'tır.

Adam üniversiteye girmesinin karnını doyurmak için tek mümkün yol olduğunu düşünür, bunun için çalışır, sınava girer kazanır, sınıfında bir kız görür, aşık olur, kız istemez, adam ısrar eder, kız istemez ve adam aşık olduğu kıza derdini anlatmak için intiharın tek mümkün yol olduğunu düşünür ve ölür... Kız bunun yıkıntısını hayatı boyunca taşır, erkeklere güvenemediği için aksak bir evlilik yapar, çocuğuna fazla düşkün bir anne olur, evden çıkarmaz, herkesten kıskanır, çocuğun o konudaki yeteneğini erken yaşta farkeder, matematikçi olması için elinden geleni yapar, çocuk matematikte önemli keşifler yapan biri olur. İntihar eden adamın o keşiflerdeki payı nedir?

Kendini ve dünyayı bağlayan sebep zincirlerinden kurtulamayan insanın hakikati bulması mümkün değildir. Yapabileceği bu sebepler hakkında yetersiz planlar yapmak ve güneşi portakalla değiştirmektir.

Şahsen İslamda bulduğumu düşündüğüm hikmetin en derin noktası, her şey için Allaha (ve yalnızca Allaha) hamd etmek ve sebep zincirlerine *hakikat* muamelesi yapmayı bırakmaktır. Takdir insanı bazen zengin edip süründürür ve bazen fakir edip huzura kavuşturur, planlarımızı kendimiz (ve etrafımız) için daha iyi olduğunu düşündüğümüz şekilde yaparız, ancak bunların gerçekte neye sebep olacağı konusunda bir fikrimiz yoktur. Vazifemiz gerçekleşse de, gerçekleşmese de şükretmektir.

Vazife bilgi için, ahlak için, hayat için, siyaset için, hikmet için, bilim için, din için *planı* hakettiği ölçüde derin yapmak, onun için çalışmak, ancak Allah'ın o planla ilgili takdiri ne olursa olsun şükretmektir.